

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

32-ste JAARGANG, NUMMER 3, MAART 1996

ISSN 1381-5199

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDRAGEN

Redactie en administratie:
Schouw 48-11
8232 BD Lelystad
Postgiro 30 76 95

ANDERMAAL DE STAKINGSGOLF VAN DECEMBER J.L. IN FRANKRIJK

DE STAKINGEN die in december j.l. het openbaar vervoer en diverse bedrijven in Frankrijk hebben lamgelegd, hebben om diverse redenen de aandacht getrokken en niet alleen die van ons. Het jongste nummer van het Duitse tijdschrift *Die Aktion* (van eind februari) is geheel aan de Franse decembergebeurtenissen gewijd. De bijdragen zijn vooral belangwekkend doordat er gebruik is gemaakt van heel wat uit Frankrijk afkomstige informatie. Nu eens wordt er geciteerd uit krantenartikelen, dan weer uit een vlugschrift dat begin december in Parijs werd verspreid of uit andere vlugschriften. Daarnaast troffen wij ook eigen teksten aan, waaronder een uit het Frans vertaald uitgebreid artikel van een correspondent.

Wat de lezers van *Daad & Gedachte* hieronder aantreffen is een (beknopte) selectie uit al hetgeen er in genoemd tijdschrift te lezen viel. We hebben vooral die passages uitgekozen, die naar onze mening daarom van betekenis zijn omdat zij - soms indirect - een duidelijker licht doen schijnen op het karakter en de betekenis van de beweging dan de artikelen in tal van Nederlandse dagbladen. Zij brengen vooral tot uitdrukking hoe er door deelnemers of ooggetuigen van de akties werd gedacht. Daar het gekozen voor zichzelf spreekt, hebben wij ons steeds van ieder commentaar onthouden, ook dan wanneer er een enkele maal duidelijk sprake was van een wat ander gezichtspunt dan het onze, ook dan wanneer er soms aanleiding was onze opvattingen bij te stellen. Tenslotte merken wij hier op, dat we de gekozen fragmenten in een door ons (om praktische redenen) gekozen volgorde brengen, waarbij wij nu eens wel, maar dan weer niet aangeven uit welk document of uit welke bijdrage ze afkomstig zijn.

De betekenis van de Franse stakingen en van het gepubliceerde materiaal is aan de redactie van *Die Aktion* niet ontgaan. Dat blijkt uit een inleidend woord waarvan zij de teksten vergezeld heeft doen gaan. Uit die inleidende opmerkingen citeren wij het volgende:

“Deze beweging . . . heeft de ontevredenheid met de kapitalistische verhoudingen van verschillende maatschappelijke groepen op indrukwekkende wijze tot uitdrukking gebracht . . . Er is sprake van een toenemende bereidheid tot verzet. Om hun individueel bestaan te verdedigen beschikken de bezitlozen slechts over één middel: de collectieve actie . . . In een hoofdartikel in het Franse dagblad *Libération* werd met verbazing de aandacht gevestigd op de spontane kracht van de oproerige massa.”

Uit een artikel in het Franse dagblad *Le Figaro*: “Het woord van één enkele staker wierp meer gewicht in de schaal dan tien hoofdartikelen . . .”

Uit de bijdrage van een Française: "Het was de grote zorg van de vakcentrale CGT hoe deze zich moest opstellen om niet door de golf van massale ontevredenheid terzijde te worden gedrukt . . . De bijzondere situatie leidde tot een 'vakbewegingseenheid' waarbij onderlinge vijandschappen tussen de concurrerende centrales voorlopig bleven rusten . . . De tactiek van de vakbeweging was: meedoen om in staat te zijn tot remmen . . . Uit velerlei informatie kan de conclusie worden getrokken, dat de vakbondsleidingen zich voor staking hebben uitgesproken onder druk van de achterban . . . Overal moesten de vakbonden eenvoudig toezien, hoe spontaan tot voortzetting werd besloten door stakersvergaderingen . . . overal moesten zij toezien hoe er spontaan van onderop initiatieven werden ontplooid en hoe het spontaan tot vormen van directe actie kwam. . . Daar stond echter tegenover dat op geen enkel moment aan de vakbonden het recht ontzegd werd om onderhandelingen te voeren . . ."

Uit dezelfde bijdrage: "Van 4 tot 7 december hield de CGT haar kongres. Na twee verhitte debatten werd besloten tot uitbreiding van de stakingen op te roepen. Het werd snel duidelijk dat deze oproep niet meer was dan een formaliteit, dat zij er slechts toe diende de schijn te bewaren. De FO (Force Ouvrière) riep tot de algemene staking op, maar . . . in de private sector waarin zij praktisch geen leden heeft . . . De CGT wist de schijn te bewaren. Ze wekte de spoorjongens op tot toepassing van 'andere strijdvormen', natuurlijk zonder andere vormen voor te stellen. Een vertegenwoordiger van de centrale CFDT verklaarde op 15 december: 'Onze vakbondsbestuurders weten hoe ze de beweging moeten splitsen inplaats van het sein te geven tot de algemene staking'"

Eveneens uit het artikel van de Française: "Het was niet . . . de toenemende misère als zodanig die als onverdraaglijk werd ondervonden maar de toenemende maatschappelijke ongelijkheid: rijkdom enerzijds en armoede anderzijds . . ."

Uit een vlugschrift van begin december: "De steeds omvangrijker sociale beweging biedt ons na lange tijd de mogelijkheid zelf ons lot te bepalen . . . Honderdduizenden arbeiders staken, aanvankelijk meegesleept door vakbonden die bang zijn voor positieverlies . . . De betekenis van de beweging reikt verder dan alleen maar een protest tegen het plan-Juppé . . . Wat zich aftekent is een algemene sociale revolutie tegen de kapitalistische orde . . ."

Een ander citaat: "Een sociale beweging wordt daardoor gekenmerkt, dat voortdurend van een andere situatie wordt uitgegaan, dat wat gisteren nog als vaststaand en zeker werd beschouwd wordt de dag erna in twijfel getrokken. Naarmate de krachtsverhoudingen zich ontwikkelen en het duidelijker wordt waarom het gaat, doen zich de problemen voor, die uit de beweging zelf ontstaan . . ."

Idem: "De beweging is er een van de achterban en is te danken aan diep gevoel van ontevredenheid dat sinds geruime tijd in heel te maatschappij te bespeuren valt. Desondanks . . . wordt veel overgelaten aan actieve vakbondsleden . . . Maar hoe dan ook, de dynamiek van de beweging heeft gemaakt dat de aanvankelijke doelen al gepasseerde stations zijn. Niettemin blijft de beweging onder controle van de vakbonden. Zij alleen zijn instaat tot de grote koehandel die als 'verstandig' resultaat van het konflikt in zicht komt . . ."

Idem: ". . . Ontstaat meer en meer de indruk, dat de samenleving hoe langer hoe meer onrechtvaardig en absurd is? . . . Moeten wij nog meer offers brengen? waarom? Voor wat voor wereld? . . ."

Idem: ". . . Ik sta aan de kant van al diegenen die van mening zijn dat wij een andere samenleving moeten hebben. Daarom ben ik voor een algemene staking van onbeperkte duur."

Uit het artikel van de Française: "In enkele steden hebben zich bepaalde categorieën met specifieke eisen bij de beweging aangesloten. Velen weerstaan een stroming die voorstander van werkhervatting is. Er doet zich zelfs een verharding van het konflikt voor, dat opnieuw uitbreekt in Bordeaux en in Marseille."

Uit hetzelfde artikel: "De private sector heeft slechts op zeer beperkte schaal aan de stakingen deelgenomen, vooral doordat van het begin af aan de eisen van de stakers betrekking hadden op de situatie bij het openbaar vervoer en daarmee verwante diensten . . . Niettemin was het wel duidelijk dat zij die niet staakten toch sympathie voor de stakers hadden . . ."

Idem: "De demonstraties waartoe de vakbeweging opriep waren een middel om de energie te kanaliseren voor haar eigen oogmerken, namelijk: een plaats aan de onderhandelingsstafel te verkrijgen."

Idem: "De stakersvergaderingen, waarin dagelijks besluiten werden genomen betreffende voortzetting van de actie, werden al spoedig opengesteld voor stakers uit andere bedrijven of bedrijfsgroepen. Deelneming van hen aan de discussies werd op prijs gesteld. De spoorjongens spoorden onderwijzers aan daaraan deel te nemen, de verpleegsters discussieerden met de buschauffeurs . . . Het is een feit, dat juist bij die discussies *algemene* problemen aan de orde kwamen, dat zich zo iets voordeed als een kritische instelling ten opzichte van de maatschappij . . . Hoe meer er gediscussieerd wordt, zei een van de stakers, des te minder voelt men zich daar als brievenbesteller, machinist of verpleegster. Het traditionele onderscheid tussen de diverse vakbonden verdween en de manipulatie door politieke groepen verloor elke betekenis . . ."

[Het enige commentaar dat we ons willen veroorloven komt hierop neer, dat men uit het voorafgaande duidelijk kan zien, dat de arbeiders niet op aanstichting van buitenaf in beweging komen en dat eenheid en strijdbaarheid geen dingen zijn die hun kunnen worden bijgebracht. Het is een belachelijk idee, dat men de arbeiders van de noodzaak daarvan moet overtuigen. Die noodzaak ontstaat met dwingende kracht uit de maatschappelijke verhoudingen van het ogenblik en uit hun positie als arbeiders!]

Nogmaals uit het artikel van de franstalige correspondent van Die Aktion: "Het is niet verwonderlijk, dat men beseftte, dat de media dat zijn, wat ze ook werkelijk zijn, namelijk werktuigen in dienst van de heersende macht. De manier waarop zij de gebeurtenissen bespraken kon slechts de mening versterken, dat de regering de stakers voor haar vijanden hield en de media beschouwde als wapens die tegen hen konden worden gebruikt."

Uit een artikel in het Franse dagblad Le Monde: "Een van de stakers verklaarde: 'Ik ben ervan overtuigd dat de leiders van de CGT en de FO nooit of te nimmer een oproep tot algemene staking zullen laten uitgaan. Alleen al bij de gedachte eraan doen ze het in hun broek. De stakingsbeweging waarvan we getuige zijn is hun veel te spontaan, veel te autonoom. Ze hebben juist als een gek geremd om te beletten, dat er in iedere wijk stakingscomitees zouden worden gevormd.'"

Het uit het Frans vertaalde artikel besluit als volgt: "Dit was de eerste werkelijk grote sociale beweging sinds twintig jaar. De kracht ervan mag niet onderschat worden."

[Toch nog een enkel commentaar onzerzijds: de kracht van de beweging spruit niet zozeer uit haar omvang voort dan wel uit haar autonoom karakter, uit het feit dat zij door de achterban werd gedomineerd, dat alle beslissingen v a n o n d e r o p werden genomen.]

HARTEKREET VAN EEN SPAANSE ARBEIDER

DE KLEINE, twintig bladzijden tellende brochure, die verkrijgbaar is bij de anarchistische uitgeverij IRIS en die "Een keerpunt in de Spaanse burgeroorlog" heet, is de Nederlandse vertaling van een tekst, die in maart 1937 in een Spaanse anarchistische krant verscheen. De titel was toen heel anders dan die welke nu boven een Hollandse vertaling prijkt. Feitelijk heeft de tekst dan ook weinig te maken met een analyse van de politieke en sociale ontwikkelingen uit de tijd van de strijd tegen Franco. Of er op een gegeven moment tijdens een revolutie of een oorlog sprake is van een keerpunt kan pas achteraf worden vastgesteld en de anonieme schrijver van het stuk bevond zich temidden van de tumultueuze gebeurtenissen. Niettemin voelde de auteur, een Spaanse arbeider, haarfijn aan wat de betekenis was van de dingen waarover hij schreef en wat de gevolgen ervan zouden zijn.

"Ik ben", zo luidt zijn eerste zin, "een van hen die bevrijd zijn uit San Miguel de los Reyes, een sinistere gevangenis, door de monarchie gebouwd om hen levend te begraven die geen lafaards waren en zich nooit onderwierpen aan de smerige wetten die de machthebbers tegen de onderdrukten uitvaardigden." Wat volgt is een beschrijving van zijn leven onder de Spaanse monarchie en de republiek, die daarop in 1931 was gevolgd. Wat hij beschrijft is het leven van Spaanse arbeiders, het leven van hem en zijn kameraden. De eerste bladzijden gaan over de onderdrukking en vernedering, die ze hebben moeten verduren van de Spaanse grootgrondbezitters. Een onderdrukking, waarvan zijn hele dorp slachtoffer was. Hij vertelt hoe hij, na elf jaar in de gevangenis te hebben gezeten, daaruit werd bevrijd in de eerste dagen van het arbeidersverzet tegen de dictator Franco. Het was, zo beschrijft hij, de bevrijding uit een tijd waarin hij "geen mens" was en het begin van wat als een toekomst wenkte waarvan de armen en onderdrukten in Spanje hun leven lang hadden gedroomd.

Hij en zijn vrienden overvielen stormenderhand de kazernes van de Guardia Civil en met de wapens in de hand vormden zij de "IJzeren Kolonne", die evenals de beroemde Kolonne Durruti vooraan stond overal waar de franquisten dreigden door te breken. De schrijver vertelt: "Al het leed, het hele verleden, alle verschrikkingen en foltering, die mijn lichaam hebben getekend, gaf ik prijs aan de wind, alsof ze een andere tijd toebehoorden, en vrolijk gaf ik me over aan dromen vol avontuur; in de koorts van mijn verbeelding zag ik een andere wereld dan die waarin ik had geleefd, maar waarnaar ik verlangde; een andere wereld dan die waarin wij mensen hadden geleefd, maar waarvan velen hadden gedroomd."

Wat hier en op de volgende pagina's geschetst wordt is een menselijk document, een document waarin na hoop en verwachting, woede en teleurstelling volgen wanneer op een gegeven moment de regering van Valencia¹ het bevel laat uitgaan, dat de dappere kolonnes gemilitariseerd moeten worden en dat de strijders derhalve getransformeerd moeten worden in soldaten, die onderworpen zullen worden aan een discipline, die deze jonge strijders hun leven lang aan den lijve hebben ondervonden en waartegen zij al vroeg in opstand zijn gekomen; waartegen zij zich hun leven lang hebben verzet.

Hij schrijft: "We moeten militairen worden. Als een vlijmscherpe dolk sneed het bericht in mijn vlees en ik leed bijvoorbeeld de angsten die wij nu kennen . . . Ik zou blijven die ik ben: zoon van het platteland, opstandeling tot aan de dood".

1) Die regering was de in september 1936 gevormde regering Caballero, een regering waartoe ook anarchisten als Federica Montseny en Juan Garcia Oliver zijn toegetreden.

Uit de bladzijden die volgen rijst het beeld op van één die van andere maatschappelijke verhoudingen heeft gedroomd en die plotseling beseft dat de droom zal sterven. Een, die niet door redenering maar door zuiver gevoel begrijpt, dat er niets veranderen zal, dat de militaire discipline die vereist wordt iets volstrekt anders betekent dan de manier waarop van onderop, zonder militaire hiërarchie, de IJzeren Kolonne is georganiseerd. Hij begrijpt uit de inmiddels opgedane ervaring, dat het een volstreekte leugen is wanneer verteld wordt dat met de 'militaire discipline' beter zal kunnen worden gevochten.

"Als wij de kolonne ontbinden, als wij uit elkaar gaan, zullen wij daarna gemobiliseerd worden voor de krijgsdienst en niet mogen optrekken met de mensen die wij willen, maar met degenen die ons worden aangewezen . . . De revolutie, onze revolutie, deze anarchistische en proletarische revolutie waaraan wij vanaf de eerste dag glorierijke bladzijden hebben toegevoegd, verlangt van ons, dat wij de wapens niet neerleggen en ook de vaste kern niet verlaten die wij tot nu toe hebben gevormd . . ."

Zoals gezegd, het gaat om een hartekreet, om een protest tegen de maatschappij van vóór de revolutie en een protest tegen dat wat daarvan, naar de schrijver scherp aanvoelt, zou kunnen worden. Hoe scherp, dat is iets wat wij nu, vele jaren later, na de overwinning van Franco, weten. Geen analyse van de politieke en sociale verhoudingen van dat moment is het, die de lezer voor zich heeft. Niettemin is het een tekst, die heel precies aangeeft wat er op dat tijdstip van de Spaanse burgeroorlog gebeurde. Nog geen twee maanden later, in mei 1937, tien maanden na het begin van de burgeroorlog, zou tijdens de bloedige meidagen in Barcelona inderdaad het keerpunt aanbreken, waarvan de Nederlandse titel gewaagt. Wat de anonieme Spaanse arbeider beschrijft zou men het voorspel hiervan kunnen noemen.

Tegenover de bewondering waarmee wij de tekst van deze hartekreet hebben gelezen, staat een uitermate kritisch oordeel over het voorwoord van Rudolf de Jong dat aan de Nederlandse vertaling voorafgaat. In dat voorwoord maakt hij een onderscheid tussen de diverse typen van revoluties. Hij onderscheidt ze echter niet naar hun klassekarakter en naar de maatschappelijke veranderingen die ze tot stand brengen of beogen tot stand te brengen, hij onderscheidt ze naar hun respectievelijke "grootte". De Franse revolutie van 1789 bijvoorbeeld noemt hij een grote revolutie en ook bepaalde ontwikkelingen die zich in Spanje na 1936 afspeelden karakteriseert hij als zodanig.

"Voor een goed begrip", schrijft De Jong, "ook van de houding van de anarchistische en anarcho-syndicalistische organisaties, die de militarisatie tenslotte accepteerden, is het goed om de militaire ontwikkelingen tijdens de burgeroorlog voor ogen te hebben." Aan deze woorden ligt een zienswijze ten grondslag die niet de onze is. Wat hier node gemist wordt is het inzicht, dat de militaire gebeurtenissen ten nauwste samenhangen met het maatschappelijk karakter van de revolutie en dat de gebeurtenissen in Spanje uit dit speciale karakter dienen te worden verstaan en verklaard. Wat de Spaanse anarchisten en anarcho-syndicalisten ook mogen hebben gewild, anders dan een *in wezen* burgerlijke omwenteling is de Spaanse revolutie niet geweest.

Wat men niet vergeten mag is, dat de bij een burgerlijke omwenteling horende opvattingen over oorlogvoering (de militarisatie) niet uit de lucht zijn komen vallen. Al in mei 1936 toen de CNT haar congres in Zaragossa hield, verdedigde de bekende anarchist Juan Garcia Oliver de vorming van een soort van militaire organisatie die de revolutie zou moeten verdedigen tegen een gewapend optredende reactie. Tegen die opvatting protesteerde destijds Durruti, die zei: "Laat onze revolutie zich ontwikkelen overeenkomstig haar beginselen." Het congres evenwel schaarde zich achter Oliver,

wat hieruit kan worden verklaard, dat 'beginselen' altijd minder gewicht in de schaal werpen dan de maatschappelijke verhoudingen en de daarmee gegeven mogelijkheden. Wat het congres deed, was de anarcho-syndicalistische beginselen aanpassen aan de gegeven maatschappelijke werkelijkheid van een revolutie, die burgerlijk bleef ook al werd zij door de arbeiders voltrokken.

Durruti pleitte voor een strijdmethode, die nog geen drie maanden later (in juli 1936) door de Spaanse arbeiders spontaan zou worden toegepast omdat het de enige methode was met behulp waarvan zij zich als klasse tegen het dreigende, fascistische gevaar te weer konden stellen. Het was een methode, die stilzwijgend iets vooropstelde wat de Spaanse revolutie niet tot stand bracht en niet tot stand kòn brengen: andere produktieverhoudingen dan die van het kapitalisme.

Juist dit feit, de onmogelijkheid van het verwezenlijken van een andere samenleving, een andere dan de kapitalistische die voor Spanje het reële perspectief was, maakte de worsteling van de Spaanse arbeiders tot een tragedie. Het is deze tragedie, die uit elke bladzijde van de hier besproken brochure zichtbaar wordt. Het is de harte-kreet van één, die met elk van zijn vezels het verloop van de tragedie voorvoelt. In een voorwoord zou een uiteenzetting van de oorzaken van deze tragedie niet misplaatst zijn geweest. Rudolf de Jong beschrijft haar uiterlijke verschijningsvormen, niet de oorzaken. (C.B.)

- o -

RUSSISCHE KOMPELS VOERDEN ACTIE

BEGIN JANUARI j.l. hebben honderdduizenden Russische mijnwerkers de arbeid neergelegd uit protest tegen het uitblijven van hun lonen. Hetzelfde gebeurde in de Oekraïne, waar meer dan een half miljoen van hun collega's staakten. In ongeveer 80% van de Russische mijnen, van Vorkoeta in het hoge noorden tot Sachalin in het verre oosten, werd niet gewerkt. De meeste arbeiders hadden in oktober van het vorige jaar voor het laatst hun loon uitbetaald gekregen. Zij eisten voorts overheidsondersteuning en herstructurering van de noodlijdende mijnbouw.

De staking werd, aanvankelijk als een waarschuwingsactie, uitgeroepen door de Bond van Arbeiders in de Kolenindustrie en zij werd meteen gesteund door de Onafhankelijke Mijnwerkersbond. Volgens informatie die wij uit Rusland ontvangen hebben, gebeurde een en ander duidelijk onder druk van de achterban. In het district Perm waren de kompels al eerder in staking gegaan en zij wilden eigenlijk beginnen met een staking van onbepaalde duur. Zo werd zij tenslotte ook aangekondigd. De onrust onder de Russische mijnwerkers was groot. In het district Tula verlangden de arbeiders het aftreden van de regering.

Volgens Ivan Mochnatsjoek, de vice-voorzitter van de Onafhankelijke Mijnwerkersbond, was de staking algemeen. "Als het ministerie van financiën in staat is geld te vinden voor de oorlog in Tsjetsjenië moet het ook iets voor de mijnwerkers kunnen doen!", verklaarde hij.

Net als een aantal jaren geleden kwam de Russische overheid direct met beloften. Vlak voordat premier Tsjernomyrdin met vakantie vertrok stelde hij zich in verbinding met de leiding van genoemde vakbond, die zegt de meerderheid van de 580.000 Russische mijnwerkers te vertegenwoordigen. Het ministerie van financiën zou volgens hem al begonnen zijn met de uitbetaling van 600 miljard roebel (214 miljoen

gulden) aan achterstallige lonen. Hij kondigde ook aan, dat nog dit jaar de investeringen in de mijnbouw met ruim een derde zouden worden vergroot.

Vice-premier Anatoly Chubais haastte zich om voor de televisie te verschijnen om aan de regeringsbeloften een zo groot mogelijke ruchtbaarheid te geven. Een paar dagen later beloofde de regering 10,4 biljoen roebel (3,5 miljard gulden) in de noodlijdende mijnbouwindustrie te steken.

De stakende mijnwerkers hadden een paar jaar geleden ervaren, dat op de beloften van de Russische regering niet al te veel staat kon worden gemaakt. Toentertijd begaf Boris Jeltsin zich onmiddellijk na het uitbreken van een mijnwerkersstaking naar de kolendistricten om de stakers te paaieren met toezeggingen. Zij hervatten toen de arbeid, maar moesten tot hun teleurstelling bemerken, dat van Jeltsin's beloften weinig of niets terecht kwam. Vandaar waarschijnlijk dat zij nu aankondigden, dat er op 1 maart opnieuw zou worden gestaakt als deze belofte niet zou worden nagekomen. Die datum is inmiddels verstreken zonder dat ons berichten omtrent nieuwe acties van de Russische mijnwerkers hebben bereikt.

De mijnbouw is overigens niet de enige bedrijfstak, waar sprake was van onrust en verzet van Russische arbeiders. Afgelopen herfst was er sprake van felle conflicten in de autoindustrie.

Volgens de *Russian Labour Review* zijn de vooruitzichten voor de Russische economie verre van gunstig en is het op grond daarvan te voorzien dat de onrust onder de arbeidende klasse nog zal toenemen. De arbeiders van de Russische kerncentrales bijvoorbeeld hebben ook al actie gevoerd om dezelfde reden als de mijnwerkers. Ook zij verlangden uitbetaling van achterstallige lonen. In het licht van dit alles is het niet verwonderlijk, dat het Russische parlement heeft afgezien van de voorgenomen bevriezing van de minimumlonen, integendeel, besloten werd deze te verhogen van 20.500 roebels per maand tot 54.100 roebels per maand (Gegevens ontleend aan *Russian Labour Review*)

- o -

WAT KOMT ER NA DENG?

NOG ALTIJD is hij niet dood, de langzamerhand zeer oude Chinese leider Deng Xiaoping, wiens naam verbonden is, of liever gezegd steevast verbonden wordt, met de verandering van het staatskapitalistische China in het China van - wat daarginds huichelachtig wordt gedefinieerd als - de 'socialistische markteconomie'. Maar men kan bijna geen krant opslaan of men stuit op speculaties omtrent dat wat er na zijn overlijden zal gebeuren in de Chinese politiek en met de inmiddels ingrijpende hervormingen die in de loop van de achter ons liggende twintig jaar in de Chinese Volksrepubliek hebben plaats gevonden.

Alle speculaties ten spijt stemmen de speculanten in één ding met elkaar overeen. Wat voor figuren er ook als overwinnaars uit een door hen verwachte machtsstrijd tevoorschijn zullen komen, er wordt door geen van hen aan getwijfeld, dat de economische hervormingen met geen mogelijkheid kunnen worden teruggedraaid, zodat zij derhalve noodzakelijkerwijze, hetzij in snel, hetzij in een langzaam tempo zullen worden voortgezet.

Door sommigen wordt een militaire putsch gevreesd, waardoor de, om duidelijk economische redenen, 'gematigden' in de heersende klasse voorlopig op een zijspoor

zullen worden gezet. In het recente provocerende optreden van Peking tegenover Taiwan zien zij een voorteken van een binnen afzienbare tijd optredend bewind dat door militairen zal worden uitgeoefend of gedomineerd. In hoeverre deze verwachting of dergelijke verwachtingen zullen uitkomen valt, zeker waar het over Chinese ontwikkelingen gaat, met geen mogelijkheid te voorspellen. Dat des te minder omdat geen van deze politieke koffiedikkijkers ooit ook maar iets te vertellen heeft over de rol die de Chinese arbeidersklasse in de naaste toekomst zal spelen. Uiteraard is juist haar positie van grote invloed op de maatschappelijke ontwikkeling en dus tevens van grote invloed op de politieke ontwikkeling.

Over het voortgaan van de hervormingen, in wat voor tempo ook, zijn vrijwel allen - zowel in als buiten China - het eens die aandacht schenken aan economische processen en wetmatigheden. Die voortgang zal plaats vinden of nu de huidige president Jiang Zemin de komende man zal zijn of iemand anders. Zij zal naar onze mening ook onherroepelijk te zijner tijd een wederopleving van het 'democratiseringsproces' op gang brengen. Maar politieke veranderingen volgen niet noodzakelijk de economische ontwikkelingen op de voet.

- o -

BOEKBESPREKING

JORGE SEMPRUN OVER HET SPANJE VAN FELIPE GONZALEZ

"FEDERICO SANCHEZ GROET U" heet het onlangs in Nederlandse vertaling verschenen boek van Jorge Semprun dat voor een belangrijk deel zijn herinneringen bevat aan de korte periode (van 1988 tot 1991) dat hij in Spanje als minister van cultuur deel uitmaakte van een der kabinetten van de sociaal-democratische premier Felipe Gonzalez. Het is een boeiend geschreven en een belangrijk boek.

Jorge Semprun, geboren in 1923 in Madrid, stamt uit een bekende en vooraanstaande Spaanse familie. Zijn vader was in de jaren '30 in Den Haag de ambassadeur van de tweede (in 1931 gevormde) Spaanse republiek. Zijn grootvader van moederszijde was Antonio Maura, die ten tijde van koning Alfons XIII herhaaldelijk de conservatieve minister-president was. Zijn oom Miguel Maura, die verre van conservatief was, werd na 1931 de eerste minister van buitenlandse zaken van het burgerlijke republikeinse regiem.

De jonge Semprun trad niet in hun voetsporen. Toen zijn vader, een overtuigde anti-fascist, na de overwinning van Franco zijn post van ambassadeur moest opgeven, kon het gezin niet naar Spanje terugkeren. Een lange periode van ballingschap brak aan. Jorge Semprun woonde sindsdien zelfstandig in Parijs. Geen diplomaat werd hij, maar schrijver. Hij publiceerde - o.a. romans - in het Frans, zijn tweede taal. Maar van politiek hield hij zich niet verre, zij het dat hij bij een ánder soort politiek betrokken raakte dan die welke zijn voorouders bedreven.

Jorge Semprun werd bolsjewiek en een vooraanstaand lid van de illegale Communistische (stalinistische) Partij van Spanje. Met valse paspoorten op verschillende namen reisde hij door Oost-Europa en naar Spanje. Federico Sanchez was de naam waaronder hij bij geestverwanten en bij de Spaanse illegaliteit bekend stond. Naar dat

pseudoniem verwijst de titel van zijn, door hem in het Frans geschreven, boek. Maar n i e t omdat de auteur nog steeds dezelfde bolsjewiek zou zijn die hij eens werd.

Semprun brak met Moskou en met het bolsjewisme in 1962, enkele jaren nadat hij voor de tweede maal - als bevoorrecht lid van de illegale partijtop - een vakantie in Rusland had doorgebracht. Twee vakanties daar en bezoeken in andere Oostbloklanden hadden hem het nodige geleerd. Daarop terugblikkend - temidden van zijn andere herinneringen - noemt hij de Russische machthebbers "de nieuwe rode bourgeoisie" en spreekt hij van haar "willekeurige bureaucratische machtsuitoefening".

Het aldus verworven inzicht betekende voor hem het einde van een levensperiode, het einde van ten onrechte gekoesterde hoop en verwachtingen, het einde meteen van Federico Sanchez. In '91 komt er opnieuw een einde aan een levensperiode. Dat betekent wederom het einde van hoop en verwachtingen, van illusies ditmaal omtrent de toekomst die Spanje zou wachten nadat in 1982 de sociaal-democratische PSOE (Partido Socialista Obrero Espanol) aan de regering was gekomen. Het komt Semprun voor dat Federico Sanchez nogmaals gestorven is. Als Federico Sanchez neemt hij met zijn boek teleurgesteld en weemoedig afscheid van zijn jongste verleden.

De tot het eind van de jaren tachtig in Parijs wonende, af en toe - aanvankelijk illegaal, later legaal - naar zijn geboorteland reizende auteur hield zich bezig met filosofie en met kunst en cultuur. Zijn breuk met het leninisme - waarover hij zich in het hier besproken boek bij gelegenheid zeer kritisch uitlaat - betekende echter niet, dat de politiek hem voortaan onverschillig zou laten. Hij volgde nauwlettend wat er gebeurde in een Spanje dat zich na Franco's dood op weg bevond tussen gisteren en morgen. Hij sloot zich niet aan bij de PSOE, maar wat zijn politieke voorkeuren betreft bleek hij dicht bij Felipe Gonzalez te staan. Die ontmoette en sprak hij een paar maal tijdens korte visites aan Madrid. Toen deze hem in juli '88 een ministerspost aanbood aarzelde hij geen moment.

Wat Jorge Semprun - voor het laatst nog een keer met de stem van Federico Sanchez sprekend - in zijn boek beschrijft, zijn niet uitsluitend de dagen van zijn ministerschap. Hij vertelt tussen de bedrijven door ook over het verleden, over zijn jeugd en over ontmoetingen en gesprekken uit zijn 'bolsjewistische' tijd. Stuk voor stuk zijn die herinneringen interessant doordat de auteur goed heeft leren waarnemen en niet aarzelt om conclusies te trekken. Dientengevolge is - wat de hoofdschotel vormt - zijn kijk op de Spaanse politiek, de Spaanse politici en de Spaanse partijen, de PSOE in de eerste plaats, een scherpe analyse geworden van de periode waarop Gonzalez en de sociaal-democratie hun stempel hebben gedrukt. Voor Gonzalez heeft Semprun wel een zekere bewondering, voor de PSOE heeft hij geen goed woord over, enkele van haar ministers uitgezonderd.

Van de PSOE, zo merkt hij al in het eerste hoofdstuk op, was bij zijn aantreden als onafhankelijk minister "het machtsmonopolie al aan het afbrokkelen". Toen al, zo constateert hij, begon zij "zekere bureaucratische trekken en tekenen van vriendjespolitiek te vertonen". Dit weinig vleierende oordeel wordt in de volgende bladzijden voortdurend nog ongunstiger¹.

Semprun besteedt ook aandacht aan historische ontwikkelingen, aan de b i j z o n -

1) De oorspronkelijke, Franse uitgave van het boek van Jorge Semprun (Federico Sanchez vous salue bien), is verschenen in 1993, derhalve d r i e jaar voordat, mede als gevolg van deze en soortgelijke kenmerken, de PSOE haar parlementaire meerderheid verloor.

de re kenmerken waardoor Spanjes overgang van vóór-kapitalistische- naar modern-kapitalistische verhoudingen verschilt van dat wat in het a l g e m e e n elders heeft plaats gevonden. Hij merkt - naar onze mening zeer terecht en in strijd met wat veelal in zogenaamd 'linkse' kringen wordt gedacht - op, dat de modernisering van Spanje heeft plaats gevonden "onder het dictatoriale regime van Franco" en "in weerwil van die dictatuur" en "tegen de fundamentele principes ervan". En dat gebeurde "onder het overwicht van bepaalde maatschappelijke lagen die oorspronkelijk steunpilaren [van die dictatuur] vormden". De schrijver ziet het, zonder dat nadrukkelijk te vermelden, als een verklaring voor het huidige karakter van het Spaanse politieke landschap.

Wat Jorge Semprun in de loop der jaren achtereenvolgens ook geweest mag zijn, anti-fascistisch verzetsman, bolsjewiek, een minister die ijverde voor Spanjes verdere modernisering, één positie heeft hij van jongs af onveranderlijk ingenomen: die van een lid van de progressieve intellektuele Spaanse elite. De arbeidende klasse komt in zijn verhaal niet voor; van een klassenanalyse ontbreekt ieder spoor, evenals van klassentegenstellingen. Waar hij, terloops, spreekt van de strijd van de Asturische mijnwerkers in 1934, noemt hij die "een volksofstand".

Niettemin begrijpt hij - hij werd er dan ook min of meer met de neus op gedrukt - dat de algemene staking van december 1988 een "drastische wijziging heeft veroorzaakt in het traditionele model van de betrekkingen tussen de partij en de [. . .] vakbeweging". Waaruit die wijziging dan precies bestond vermeldt hij niet. Hij heeft het door zijn grote afstand van de arbeiders ook niet kunnen vermelden. Maar wat hij wel als door een vergrootglas waarneemt is dit, dat het alle partijen en alle politieke figuren alleen maar is te doen om macht en om niets anders.

Doordat Semprun in 1988 het ministerschap aanvaardde op een moment dat de PSOE regeerde, doet hij, nadat hij drie jaar lang een 'kijkje in de keuken' heeft kunnen nemen, vooral over die partij en haar voormannen een boekje open. De wijze waarop zij het land besturen vergelijkt hij - hij kan het weten - met de methoden van de Russische nomenklatura. Van de steeds verder voortwoekerende corruptie van sommigen van haar topfiguren, feit waar hij geen enkel doekje om windt, spreekt hij met afschuw. Tegelijkertijd poogt hij er in zijn boek een verklaring voor te vinden.

Op een andere plaats geeft hij een beknopte samenvatting van het interview dat hij midden 1990 verleende aan het toonaangevende dagblad *El Pais*. Daarin sprak hij publiekelijk zijn mening uit over de PSOE en verwante partijen in Europa. Hij somde een reeks van wat hij haar "fouten" noemde op, verweet haar een "gebrekkig functioneren", alsmede de afwezigheid van interne discussie en de "absolute greep van het apparaat op de samenstelling van afvaardigingen en bestuurlijke instanties". In aansluiting daarop definieerde hij de PSOE als een partij met zelfmoordneigingen en zonder daadkracht.

Het soort partijen dat Semprun bekritiseerde pleegt een dergelijke kritiek niet in dank af te nemen. Ze viel vanzelfsprekend ook bij de PSOE niet in goede aarde. Te meer niet, omdat het een buitenstaander, geen partijlid was die was die haar liet horen. Ze werd al evenmin gewaardeerd door Gonzalez, die weliswaar sommige opvattingen van Semprun leek te delen, maar het onjuist vond die openlijk uit te spreken, onder andere omdat zij de 'eenheid' van de partij bedreigden.

Het gevolg was, dat men in de kringen van de PSOE vooralsnog alleen nog maar 'zelfmoordneigingen' constateerde bij de (onafhankelijke) minister van cultuur. Inderdaad markeerde dit interview het einde van diens ministerschap en daarmee gepaard het einde van Federico Sanchez, ook al kwam dat pas ruim een half jaar later.

Hij werd, "om de problemen te omzeilen", naar Semprun schrijft, door Gonzalez ontslagen.

Het bovenstaande is, naar men begrijpen zal, slechts een zeer beknopte weergave van inhoud en betekenis van Sempruns boek. De betekenis ervan bestaat vooral hieruit, dat er - voor zover bekend - van een kritische beschrijving van de ontwikkelingen in Spanje na de direct op de dictatuur van Franco volgende periode van Fraga Iribarne en Adolfo Suarez, althans in onze taal, maar weinig of in het geheel niets is verschenen. Daarnaast werpt zijn tekst ook een helder licht op het partijwezen, op dat van Spanje in de eerste plaats, maar al evenzeer (zij het indirect) op het partijwezen in het algemeen.

Wie enigermate vertrouwd is met het politieke toneel, zowel dat in Spanje als elders, zal met belangstelling kennis nemen van de manier waarop tal van bekende en soms ook minder algemeen bekende persoonlijkheden door een waarnemer als Jorge Semprun worden getypeerd. Om een enkel voorbeeld te geven: uit zijn gedetailleerde beschrijving van het gedrag van Raïsa Gorbatsjov tijdens haar bezoek aan het Madrileense museum *Prado* blijkt dat zij weinig meer is dan een onbeduidende en leeghoofdige lichtgewicht. Populair kan van dergelijke typeringen worden gezegd, dat de honden er soms geen brood van lusten. Maar een heldere kijk op de naoorlogse tijd en haar 'leiders' wordt er sterk door bevorderd. (C.B.)

- o -

WOORDEN OM TE ONTHOUDEN

HEEL toevallig troffen wij onlangs onderstaande woorden aan van de Franse schrijver Père Reyneau, te vinden in het uit 1709 stammende zeventiende deel van zijn *Bibliothèque Choisi*. Het zijn woorden om te onthouden, ook al dient er wat aan te worden toegevoegd. Hij schreef, dat "de wiskundigen nauwelijks deel hebben gehad aan de belangrijke uitvindingen, zoals de klok of de verrekijker of het afschieten en richten van bommen. Die uitvindingen zijn allemaal door arbeiders gedaan. De wiskundigen hebben die uitvindingen slechts achteraf verklaard. Als de wiskunde nu maar eens iets praktisch zou voortbrengen voor het dagelijks leven, zodat de arbeiders van de wiskundigen konden leren in plaats van andersom, dan zou de wiskunde haar nut hebben bewezen."

Wat we hieraan willen toevoegen is dit, dat de context waarin de geciteerde woorden staan ons niet bekend is. Wat jammer genoeg in het citaat ontbreekt is het verband tussen de maatschappelijke behoefte aan een bepaalde uitvinding en het ten tonele verschijnen van haar 'uitvinder' tot welke sociale klasse die ook mag behoren. Wat de uitspraak van Reyneau betreft, de Nederlandse wis- en natuurkundige W.J. 's Gravezande merkte naar aanleiding daarvan op, dat de klok weliswaar niet door wiskundigen was uitgevonden, maar dat zij de klokken wel zo hebben verbeterd, dat ze exact lopen en dat hetzelfde geldt voor de verrekijker . . .

Ook in dit commentaar van 's Gravezande ontbreekt de samenhang tussen de behoeften der maatschappij en het tijdstip waarop uitvindingen worden gedaan of het tijdstip waarop daaraan geen betekenis wordt toegekend. Daarbij mag ook niet worden vergeten, dat zowel Reyneau als 's Gravezande in de achttiende eeuw leefden, nog wel in de eerste helft daarvan, dat wil zeggen in een tijd, dat van een ontwikkeling van de kapitalistische produktiewijze nauwelijks sprake was en dergelijke samenhangen als

die waarop wij hier wijzen, derhalve nauwelijks of in het geheel niet duidelijk konden worden waargenomen.

Niettemin, diverse 'genieën' die zich op hun 'uitvinding' beroemen mogen zich de woorden van Reyneau wel eens herinneren. Wie het over 'genieën' heeft moet met een korreltje zout worden genomen evenals hij die beweert, dat uitvinders nooit tot de arbeidende klasse behoren.

- o -

WAT 'PAARS' IS WORDT HOE LANGER

HOE DUIDELIJKE

AAN WIE de dingen oplettend volgt is het zeker geruime tijd al volkomen duidelijk, dat de verzorgingsstaat stukje bij beetje steeds verder wordt gesloopt. Daarbij wordt er natuurlijk angstvallig voor gewaakt, dat de belangen van de bezitters niet in het gedrang komen. In een artikel in *NRC/Handelsblad* van maandag 11 maart heeft de econoom E.J. Bomhoff laten zien, dat deze belangen door het 'paarse' kabinet zelfs niet op de geringste wijze worden geschaad.

Hij verwees naar een onlangs gevoerd debat in de Tweede Kamer, waarbij het ging over de grondpolitiek. De bestaande onteigeningswetgeving bevoordeelt in extreem sterke mate eigenaren en projectontwikkelaars. Toen één van de Kamerleden vroeg, of er aan die situatie niet nog iets te doen viel, werd van regeringszijde op die vraag ontkennend geantwoord. "Neen", zei minister De Boer van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, "dan gaan wij terug naar de tijd van de heer Den Uyl."

In dit debat gaven de woordvoerders van D66 en de PvdA te kennen, dat om sociale redenen de huidige onteigeningswet eigenlijk niet door de beugel kon. Mevrouw Versnel (D66): "Ik heb altijd moeite met dingen, waardoor mensen zoals boeren en speculanten gigantische bedragen zomaar binnengeschoven krijgen zonder dat zij er iets voor hebben gedaan." Mevrouw Verburg (PvdA): "Ik begrijp werkelijk niet, dat de VVD de winst van enkele bouwondernemers en speculanten hoger waardeert dan bijvoorbeeld de kosten voor huurders en kopers, alsmede de kwaliteit van het wonen."

Wat dacht u lezer? Waarop liep het debat tenslotte uit? Precies! D66 en PvdA gingen ondanks de zojuist geciteerde woorden mee met de VVD en de Kamer-meerderheid, die van een wijziging van de onteigeningswet niet wilde weten. Wat zei Bolkestein ook weer? Hij sprak: Er is in feite van paars geen sprake, dit kabinet is blauw!

- o -